

УДК: 37.017.9

DOI 10.33514/ ВК-1694-7711-2022-2(1)-84-87

Өмүрзакова Гүлкайыр

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети, аспирант

Омурзакова Гүлкайыр

Кыргызский государственный университет им. И. Арабаева, аспирантка

Omurzakova Gulkayyr

Kyrgyz State University I. Arabaev, postgraduate student

**КЛАССТАН СЫРТКАРКЫ ТАРБИЯЛЫК ИШМЕРДҮҮЛҮКТҮ УЮШТУРУУ
КОМПОНЕНТТЕРИ
КОМПОНЕНТЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕУЧЕБНОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
COMPONENTS OF THE ORGANIZATION OF OUT OF STUDENT EDUCATIONAL
ACTIVITIES**

Аннотация: Мектеп ишмердүүлүгүнүн класстан сырткаркы чөйрөсү, эгер ал системалуулуктун милдеттүү белгилерине туура келсе: бүтүндөй уюмдун белгилүү бир максатка баш ийүүчүлүгүнө, бүтүндүүлүккө; структуралуулукка (элементтердин, бөлүктөрдүн болушу); элементтердин өз ара байланыштуулугуна жана өз ара аракетинде, аракеттенүү процессинде өзүн өзү уюштуруучулук, башкаруучулук ээ болсо, система катары бааланат.

Аннотация: Внеучебная деятельность средней школы, если она отвечает обязательным признакам системы: нацеленность всей организации на достижение определенной цели, целостность; структура (наличие элементов, частей); взаимосвязанность и взаимодействие элементов оценивается как система, обладающая самоорганизующимся, управленческим в процессе взаимодействия потенциалом.

Annotation: Extracurricular activities of school, if it meets the mandatory features of the system: the focus of the entire organization to achieve a specific goal, integrity; structure (presence of elements, parts); the interconnectedness and interaction of elements is assessed as a system that has a self-organizing, managerial potential in the process of interaction.

Негзги сөздөр: ишмердүүлүк, чөйрө, системалуулук, бүтүндүүлүк, бир максатка баш ийүүчүлүк, структуралуулук.

Ключевые слова: средняя школа, деятельность, среда, система, целостность, целеустремленность, структура.

Keywords: secondary vocational school, activity, environment, system, integrity, purposefulness, structure.

Кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктүн субъектиси катары мугалимдин инсандыгын карап чыгуу менен, анын мектептеги натыйжалуу, эффективдүү ишине жардам берүүчү инсандык сапаттарын бөлүп көрсөтүүгө болот жана алар колледждеги ар түрдүү класстан сырткаркы ишмердүүлүк процессинде калыптанышы жана өнүгүшү керек:

– интеллектуалдык-когнитивдик: компетенттүүлүк, профессионалдуулук, жалпы маданият, эрудиция, окуучуларды окутуу жана тарбиялоодо жаң технологияларга ээ болуу;

– коммуникативдик: мамилечилдик жана ар түрдүү курактык жана социалдык коомчулуктагы башка адамдар менен байланышуу жөндөмү;

– моралдык-баалуулук: гумандуулук, акыйкаттуулук, тактык, чыдамдуулук, өз алдынча билим алуугат умтулуу, өзүн өзү тарбиялоо жана өзүн өзү өнүктүрүү;

– эрктик: ишке жөндөмдүүлүк, тырышчаактык, өзүн өзү башкара билүү [1, 41-б.].

Класстан сырткаркы тарбиялык ишмердүүлүк келечектеги адиске аны курчап турган ал жашаган дүйнөнү, адамдарды түшүнүүгө, эстетикалык баалуулуктарды кабылдоого, илимдин жетишкендиктерин, болмуштун баалуулуктарын, табиятка мамиленин гуманисттик маңызын баалоого ж.б. жардам берет.

Окуучу класстан сырткаркы тарбиялык ишмердүүлүктүн ар кыл түрлөрүнө кирүү менен, өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүнө гана “кирбестен”, ал “өнүгүүнүн жаңы кырдаалына” да чыгат (Л.С. Выготский), жан дүйнөлүк өзүн жакшыртуунун жаңы тепкичине көтөрүлөт.

Кайсы гана система болбосун анын сапаты жана жашоого ийкемдүүлүгү көп учурда максаттарды аныктоодон көз каранды. Максаттын абдан кеңири тараган жана салттуу формасы – бүтүндөй коом, билим берүү мекемеси же өз алдынча педагог умтулган идеал. Бирок максаттын – натыйжанын формасын аныктоо жайылып барат, ага адекваттуу каражаттар менен методдорду колдонуу менен, зарыл каражаттарды жана күчтөрдү коротуп, белгилүү бир убакыттын аралыгында жетишүү пландалат.

– Башкысы, билим берүүдөгү максаттарга, эгер алар инсанды өнүктүрүүгө багытталган, анын күтүүлөрүнө дал келген жана ал үчүн актуалдуу болсо, жетүүгө болот. “Максат каалаган натыйжанын образы гана эмес (мында ал укмуштай кыялдар менен дал келет), натыйжанын образы, биринчиден, аны алуу үчүн убакыт менен өлчөнөт, экинчиден, талап кылынган мөөнөттө (реалдуу) аны алуунун мүмкүнчүлүктөрү менен салыштырмалуу, үчүнчүдөн ага жетишүү үчүн субъектинин аракетке мотивациялайт (максатты декларациялайт, субъект таптакыр башка натыйжаны алууга умтулушу мүмкүн, декларациялануучу максат – псевдомаксат), төртүнчүдөн, операциялык аныкталган, б.а., мындай берилет, фактылык алынган натыйжаларды күтүлүүчү менен дайыма салыштырууга болот”, – деп жазат белгилүү педагог-окумуштуу В.И. Загвязинский [4, 231-б.].

Тарбия берүүнүн жана класстан сырткаркы тарбиялык ишмердүүлүктүн өз ара бири бирине өтүшүнүн биз сунуштаган принцибине ылайык, көңүл бурабыз, колледждин класстан сырткаркы ишмердүүлүгүнүн системасынын максаты адамдын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн жана өзүн өзү ишке ашыруусун, анын керектөөчүлүктөрүнүн гармонизациясын ачуу үчүн шарттарды түзүүгө инсанга багытталган билим берүүнүн жалпы максаттык багыттуулугуна баш ийет. Ошондуктан колледждин класстан сырткаркы ишмердүүлүгү бул - жаш адстин цивилизациялык социалдык калыптануусу жана өнүгүүсү үчүн шарттарды максатка багыттуу түзүү. Бул окуучуларды өздүк жана коомдук жашоонун субъектисине айлантуу менен, бош убактысында окуучулардын өздүк инновациялык ишмердүүлүгү үчүн жагымдуу атмосфераны талап кылат.

– Бул максаттарга жетүү үчүн колледждин класстан сырткаркы ишмердүүлүгүнүн программасы заманбап шарттарда колледждин класстан сырткаркы ишмердүүлүгүнүн системасынын калыптанышы, аракеттенүүсү жана өнүгүшү үчүн колледждин коллективи тарабынан топтолгон салттарды жана позитивдүү тажрыйбаларды пайдалануу, аларды жаңы формалар жана багыттар менен айкалыштыруу; класстан сырткаркы ишмердүүлүктү

пландоонун негизи катары окуучулардын баалуулук багыттарынын динамикасын, кызыкчылыктарын изилдөө (мониторинг); класстан сырткаркы ишмердүүлүктү пландоо жана аны бардык субъектилердин денгээлинде (колледждик, бөлүмдүк, жекече) жакшыртуу сыяктуу өз ара байланышкан маселелерди чечүү каралат [2, 26-б.].

Заманбап билим берүү мекемеси тарбиянын маанилүү коомдук институту катары каралат.

Изилдөө көрсөткөндөй, атайын орто окуу жайларында тарбиялык ишти уюштуруу тарбиялык ишмердүүлүктү жакшыртууга жардам берүүчү жалпы мүнөздүү белгилери белгиленет. Алар буларда турат:

– окуучулардын кесиптик инсандыгына мотивацияларды калыптандыруу (кошумча өнүктүрүүчүлүк билим берүү программаларын түзүү, тематикалык клубдардын ишин уюштуруу, предметтик олимпиадаларды, адистиктер боюнча илимий конференцияларды өткөрүү);

– иштелип чыккан аракеттеги структуралар боюнча орто атайын окуу жайларынын окуучуларынын өзүн өзү башкаруусун уюштурууда (педагогикалык кеңеш – окуу мекемесинин кеңеши – кызматташуунун координациялык кеңеши – жаш адистердин кеңеши – профсоюздук комитет - социалдык камсыздандыруу комиссиясы);

– орто атайын окуу жайларынын окуучуларынын чыгармачылык доминанттарын өнүктүрүүдө (кызыкчылыктар боюнча ийримдер, жалпы колледждик иш-чаралар, олимпиадалар, конференциялар, чыгармачылык кечелер, КВН өткөрүү ж.б.);

– орто атайын окуу жайларынын окуучуларын патриоттуулукка, адеп-ахлакка жана акыл-ойго тарбиялоо системасын өнүктүрүүдө (акын-жазуучулар, коомдуук ишмерлер, ардагерлер, маданият жана искусство кызматкерлери менен жолугушуулар, тарыхтын билермандары турнирин өткөрүү. Улуу Ата-мекендик согуштун ардагерлери менен жолугушуулар, этика жана эстетика боюнча маектер);

– “Ден соолук” программасын ишке ашырууда (жашоонун тартиби жагна стили тууралуу мониторинг өткөрүү, окуучулардын ден соолугунун абалын баалоо, окутуунун ден соолукту чындоочу технологияларын пайдалануу менен окуу процессин рационалдуу уюштуруу, дене тарбиялык-спорттук иштерди оптималдаштыруу);

– окуучу жпаштар арасында асоциалдык көрүнүштөр: чылым чегүү, ичимдик ичүү, наркомания ж.б. менен күрөшүүдө (лекцияларды жана аңгемелешүүлөрдү өткөрүү, окуучулар жана ата-энелер үчүн “ден соолук университеттерин” уюштуруу, медициналык темадагы маалыматтык бюллетендерди чыгаруу) [4, 23-б.].

Окутуунун тарбия берүүчүлүк ишмердүүлүгүн натыйжалуу уюштурууда билим берүү мекемесинин ролун күчөтүүнүн натыйжасында бул иштин мазмуну практикалык-багытталган мамилени эске алуу менен курулду. психологиялык илим заманбап шарттарда практикалык-багытталган мамилени абдан максатка багыттуу жана натыйжалуу деп эсептейт. Класстан сырткаркы тарбиялык ишмердүүлүктү уюштуруп коюу гана эмес, аны иш ордунда иш аракетке келтирүүгө даярдоо да абдан маанилүү.

– Бардык билим берүү мекемелериндеги комплекстеги тарбия берүүнүн өнүккөн программасы бул ишти жүргүзүүгө адистердин даярдыгын камсыздашы керек. Педагогикалык колледжде мугалимдерди даярдоонун теориялык концепцияларына анализ класстан сырткаркы тарбиялык ишке келечектеги мугалимдердин, тарбиячылардын, педагог-уюштуруучулардын даярдыгын калыптандыруу системасынын зарылдыгына ынандырат.

Класстан сырткаркы тарбиялык ишке даярдыкты биз инсанды, инсандык сапаттардын калыптануу денгээлин, мугалимдин, тарбиячынын билимдерин, көндүмдөрүн өнүктүрүүдөгү кызыкчылыктарды класстан сырткаркы тарбиялык ишти уюштурууга багыттаган, умтулууну, керектөөнү көрсөтүүчү интегрирленген, туруктуу, инсандык билим берүү катары карайбыз [6, 165-б.].

Класстан сырткаркы тарбиялык ишке даярдыктын структурасы мотивациялык-инсандык, мазмундук-процессуалдык жана баалоочу-текшерүүчү копоненттер аркылуу түзүлөт.

– Класстан сырткаркы тарбиялык ишке даярдыктын бул копоненттерин мүнөздөөчү критерийлер болуп инсандык, кесиптик жана рефлексивдик критерийлер саналат, анткени төмөнкү сапаттык көрсөткүчтөр жана мүнөздөмөлөр менен топтолгон: кесиптик-педагогикалык багыттуулук; класстан сырткаркы тарбиялык ишти ишке ашыруу үчүн зарыл инсандык сапаттардын калыптануу даражасы; мектепте класстан сырткаркы тарбиялык иштин өзгөчөлүктөрү жана шарттары жөнүндө кабардар болуу даражасы; класстан сырткаркы тарбиялык ишти ишке ашырууда жалпы педагогикалык ыкмаларынын жана көндүмдөрүнүн даярдыгы; класстан сырткаркы тарбиялык ишти чыгармачыл уюштируу жөндөмү [5, 77-б.].

Бул көрсөткүчтөрдүн айкалышынын негизинде класстан сырткаркы тарбиялык ишке даярдыктын түзүлүшүнө төмөнкү денгээлдерди бөлүп көрсөтөбүз: аткаруучулук, репродуктивдик, чыгармачылык. Класстан сырткаркы тарбиялык ишке даярдыктын негизги критерийлерине, албетте, аткаруучулук денгээлден репродуктивдикке, андан чыгармачылыкка өтүү саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Абишев Н.А. Орто мектептин педагогикалык жамаатынын чыгармачылык ишмердигине жетекчилик кылуу. – Минск, 1992. – 168 б.
2. Березняк Б.П. Заманбап мектептин жетекчилиги. – М.: Агартуу, 1983. – 208 б.
3. Генов Ф. Башкаруу психологиясы: негизги көйгөйлөр. – М.: Прогресс, 1982. – 422 б.
4. Загвязинский В.И. Мектепти башкаруудагы чыгармачылык. М.: Билим, 1991. – 61 б.
5. Монахов Н.И. Билим берүүнүн натыйжалуулугун изилдөө. Теория жана методдор. – М.: Педагогика, 1981. – 144 б.
6. Билим берүүдөгү менеджмент: көйгөйлөр жана ыкмалар. Практикалык колдонмо. – М.: Сентябрь, 1997. – 336 б.

References:

1. Abishev N.A. Management of the creative activity of the teaching staff of the secondary school. - Minsk, 1992. - 168 p.
2. Bereznyak B.P. Leadership of the modern school. – M.: Enlightenment, 1983. – 208 p.
3. Genov F. Management Psychology: Main Problems. – M.: Progress, 1982. – 422 p.
4. Zagvyazinsky V.I. Creativity in school management. M.: Knowledge, 1991. - 61 p.
5. Monakhov N.I. Studying the effectiveness of education. Theory and Methods. - M.: Pedagogy, 1981. - 144 p.
6. Management in education: problems and approaches. Practical guide. - M.: September, 1997. - 336 p.